

ТЕОРІЯ ТА МЕТОДИКА НАВЧАННЯ ЛІТЕРАТУРИ У ВИЩІЙ ТА СЕРЕДНІЙ ШКОЛАХ

УДК 371.15:81

НАТАЛІЯ СОРОКІНА (Україна),
ЄЛІЗАВЕТА ЛУЦІВ (Україна)

ORCID ID: 0000-0003-3997-2205

ORCID ID: 0000-0002-9151-0457

ІННОВАЦІЙНІ ФОРМИ ОРГАНІЗАЦІЇ НАВЧАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ УЧНІВ 7 КЛАСУ СЕРЕДНЬОЇ ШКОЛИ

Анотація

Стаття присвячена питанням розвитку інноваційної освіти та впровадженню інноваційних форм організації навчання української літератури в навчальний процес учнів 7 класу. Розглянуто поняття «інноваційний урок» в порівнянні з класичним уроком. У роботі схарактеризовано підходи до визначення поняття інноваційного уроку; подано класифікації сучасних інноваційних уроків, які застосовують учителі в навчально-виховному процесі. Досліджено особливості організації і проведення інноваційних уроків української літератури в основній школі. З'ясовано, що впровадження інноваційних уроків у навчальний процес вимагає дотримання низки вимог, які стосуються особливостей структури, змістового наповнення, організаційних елементів і педагогічних технік. Окреслено та проаналізовано проблеми і труднощі, які зустрічаються під час впровадження інноваційних підходів на уроках української літератури. Результати опитування учасників навчального процесу щодо застосування інноваційних уроків продемонстрували позитивне ставлення до інноваційного уроку як серед учителів, так і учнів.

Ключові слова: урок, інноваційний урок, учні 7 класу, середня школа, форма організації навчання, навчальний процес.

Вступ. Стрімкий розвиток технологічного процесу у світі потребує модернізації шкільної освіти. Традиційне навчання, яке зорієнтоване на середнього учня, а також з перевагою репродуктивної діяльності над пошуковою не відповідає вимогам часу. Тому зараз настала нагальна потреба переходу від «передачі знань» до «навчати вчитися» та «навчати жити» (Дичківська, 2004).

Перебудова освіти покладає на педагогічну науку вивчення, аналіз і дослідження ефективності впровадження нових методів виховання і навчання учнів. Вибором, теоретичним усвідомленням та структурізацією педагогічних інновацій займається новітня сфера педагогічної науки – педагогічна інноватика (лат. *innovatio* – оновлення, переміна). Вперше поняття «інновація» використали більше століття тому в культурології та лінгвістиці для визначення процесу трансфера (лат. *transfere* – передача, переміщення) – проникнення елементів, які характерні одній культурі в іншу, а отже і набуття нею нових якостей,

яких раніше вона не мала (Дичківська, 2004). В основі інноваційних освітніх процесів стоїть інноваційна діяльність, яка дає змогу оновити педагогічний процес, забезпечити нововведеннями традиційну систему.

З огляду на предмет нашого дослідження, поділяємо думку фахівців: «Ефективно навчати, не зацікавивши, неможливо. Вчитель повинен бути творцем-модельєром кожного етапу спілкування дитини з предметом. Загальновідомий факт: через особистість вчителя дитина або ж любить предмет, або ж залишається байдужою до нього» (Ходанич, 2005).

На відміну від традиційного навчання, яке зорієнтоване на подання учневі певної суми знань, інноваційне навчання спрямоване на інтелектуальний розвиток особистості учня. Отже, для максимальної користі навчання потрібно, щоб традиційні та інноваційні методи навчання були взаємопов'язані і доповнювали один одного. Це призведе до більш високої якості навчання, ніж при використанні лише одного з видів навчання (Печерська, 1995).

Вивчення наукової літератури з досліджуваного питання показує, що існує кілька поглядів на інноваційний урок. На думку О. Антипової, В. Паламарчук, Д. Рум'янцевої сутність інноваційного уроку полягає в такому структуруванні змісту і форм, яке б викликало насамперед інтерес учнів і сприяло їхньому оптимальному розвитку й вихованню (Антипова, 1991). Л. Лухтай називає інноваційним такий урок, який не вкладається (повністю або частково) в межі виробленого дидактикою, на якому вчитель не дотримується чітких етапів навчального процесу, методів, традиційних видів роботи (Лухтай, 1992). Е. Печерська бачить головну особливість інноваційного уроку у викладанні певного матеріалу у формі, пов'язаній з численними асоціаціями, різними емоціями,

що допомагає створити позитивну мотивацію навчальної діяльності (Печерська, 1995). О. Митник і В. Шпак наголошують, що інноваційний урок народжується завдяки нестандартній педагогічній теорії, вдумливому самоаналізу діяльності вчителя, передбаченню перебігу тих процесів, які відбуваються на уроці, а найголовніше – завдяки відсутності штампів у педагогічній технології (Митник, 1997).

Проаналізувавши подані визначення в межах нашого дослідження надаємо перевагу думці О. Антипової. Адже звичайний урок-лекція сприймається набагато важче, ніж інноваційний урок з правильно підібраними вправами та цікавинками. Протягом всього часу відведеного на урок учням повинно бути комфортно та цікаво.

Рис.1 Умовна класифікація інноваційних уроків (Кизименко, 2018)

Кульневич С. В. та Лакоценіна Т. П. виділяють такі групи інноваційних уроків:

1. Уроки зі зміненим способом організації (лекції та захист ідей).
2. Уроки, пов'язані з фантазією (урок-казка та театралізований урок).

3. Уроки з ігровою змагальною основою (вікторина та КВК).

4. Уроки – аналогії певних дій (урок-суд та урок-аукціон).

5. Уроки, що імітують які-небудь види діяльності (урок-екскурсія та урок-експедиція).

6. Уроки з трансформацією стандартних способів організації (семінар та залік).

7. Уроки – аналогії з відомими формами й методами діяльності (урок-диспут, урок-дослідження).

8. Уроки – аналогії з відомими формами й методами діяльності (урок-диспут, урок-дослідження) (Перфілова, 2017).

Їх назви дають уяву щодо цілей, задач, методів проведення таких занять.

Щеньов В. А. пропонує класифікувати інноваційні уроки, доповнивши типологію «класичного» уроку. Наприклад, уроки вікторини, захист проєктів тощо, відносять до групи уроків контролю знань, а уроки-конференції – до уроків формування нових знань (Волкова, 2003).

У посібнику Підласого І. П. «Педагогіка» перелічується 36 типів інноваційних занять (урок-гра, урок-діалог, бінарний урок та ін.) (Підласий, 2010). Саме цій класифікації ми надаємо перевагу, оскільки вона є найбільш детальною і відбиває як спрямування кожного уроку, так і його структурні й організаційні особливості.

Проте, незважаючи на різноманітність класифікацій інноваційних уроків, усі вони мають спільні риси:

- підвищення рівня зацікавленості серед учнів;
- активізацію пізнавальної діяльності та партнерство з учнями;
- розкриття резервних можливостей особистості;
- розвиток комунікаційних умінь і навіть, навичок акторської майстерності та ораторського мистецтва;
- створення умов для учнівської самовмотивованості;
- сприяння формуванню вміння самостійно узагальнювати, систематизувати та аналізувати;
- креативність та неформатність;
- формування в учнів власного погляду;
- нестандартний підхід до оцінювання результатів роботи тощо.

Оскільки в підлітковому віці є потреба у створенні особистого світогляду, бурхливий розвиток фантазії та уяви, прагнення до дорослості та самоствердження в суспільстві, все це, на наш погляд, є актуальним. З огляду на це, найбільш продуктивними є саме

інноваційні уроки, які залучають підлітка до діяльного розв'язання завдань і проблем. Адже відомий педагог Макаренко А. стверджував: «Яка дитина в грі, така вона здебільшого буде в праці» (Пальчевський, 2007). Пам'ятаємо, що дитина виховується у грі, зокрема на інноваційних уроках під час повторення, вивчення та закріплення нового навчального матеріалу.

Інноваційні уроки руйнують застигли штампи в організації навчально-виховного процесу в школі, сприяють оптимальному розвитку і вихованню учнів (Корицька, 2016). Методичний аналіз таких уроків дає підстави стверджувати, що усі вони можуть успішно використовуватися у вивченні української літератури.

Сьогодні інноваційні (нетрадиційні) уроки проводяться в усіх школах, можна навіть говорити про «моду» на них, але ставлення до них досі неоднозначне (Лухтай, 1992).

Ми можемо спостерігати за різноманітним та цікавим інноваційних уроків, але багато педагогів не вважають доцільним базувати навчальний процес тільки на них. Достатньо їх використовувати на етапі узагальнення та закріплення знань, умінь і навичок для застосування навчальних досягнень учнів у нестандартних ситуаціях (Малафіїк, 2009).

Принагідно зазначимо, що кожен тип уроку має свою структуру – визначені етапи, які мають свою послідовність та взаємозв'язки. Характер компонентів структури розкривається завданнями, які потрібно вирішувати на уроках цього типу, для досягнення тієї чи іншої мети уроку (Перфілова, 2017).

Незважаючи на повну свободу педагога стосовно формування уроків, він повинен дотримуватися цілого ряду вимог, які вважаємо актуальними в межах нашого дослідження. На цьому акцентували свою увагу такі відомі науковці-педагоги, як Казанцев І. М., Мальований Ю. І., Онищук В. О., Савченко О. Я. та інші (Дробязко, 2007).

Вимоги до структури уроку включають:

- чітко визначені цілі та завдання уроку;
- визначення типу уроку та чіткий зв'язок усіх його частин;
- зв'язок уроку з попереднім уроком і закладення перспективи на наступний урок;
- вибір кращих методів вивчення і закріплення нового матеріалу;

– оптимальність домашнього завдання (Лухтай, 1992).

Вимоги до підготовки та організації уроку припускають:

– підготовку та використання демонстраційного і роздаткового матеріалу;

– можливість для учнів мати самостійні завдання;

– використовувати контроль та перевірку завдання;

– при підготовці виділити складні моменти нової теми, розробити методику їхнього пояснення (Печерська, 1995).

Вимоги до змісту уроку і процесу навчання включають:

– розвиток пізнавальних процесів в учнів;

– формування особистісних якостей учнів;

– сприяння позитивного ставлення до навчання.

Вимоги до техніки проведення уроку припускають:

– оптимальний для учнів темп уроку;

– сприятливий психологічний клімат на уроці;

– співробітництво між вчителем та учнем;

– підтримування інтересу до уроку (Пометун, 2003).

Принадібно зазначимо, що у процесі розроблення власного інноваційного уроку-дослідження «Життєвий і творчий шлях Івана Юхимовича Коваленка» ми намагалися дотримуватися усіх зазначених вимог.

Застосування інновацій вносить певні зміни до структури уроків. Як правило, вона включає п'ять елементів (таблиця 1) (Печерська, 1995).

Таблиця 1

Структура інноваційних уроків

Етап	Мета
Мотивація	Сфокусувати увагу учнів на проблемі й викликати інтерес до обговорюваної теми. Цей елемент уроку займатиме не більше 5% часу заняття.
Оголошення, представлення теми та очікуваних навчальних результатів	Забезпечити розуміння учнями змісту їхньої діяльності, тобто того, чого вони повинні досягти на уроці і чого від них чекає вчитель. Цей елемент уроку займатиме не більше 5% часу заняття.
Надання необхідної інформації	Дати учням достатньо інформації для того, щоб на її основі виконувати практичні завдання за мінімально короткий час. Ця частина уроку займає 10-15% часу.
Комплекс вправ	Центральна частина заняття.ї метою є засвоєння навчального матеріалу, досягнення результатів уроку (50% часу уроку).
Підбиття підсумків (рефлексія) уроку	Функції підсумкового етапу уроку: – порівняти реальні результати з очікуваними; – аналіз зробленого; – висновки; – закріпити засвоєне; – навчитися застосовувати знання у майбутньому.

Саме таку структуру вчені-методисти вважають актуальною у процесі побудови інноваційних уроків. На наш погляд, вона чітко відбиває основні стадії навчального заняття і реалізує поставлені цілі, що в свою чергу забезпечує його результативність. Відтак, ми нею керувалися у ході планування власного інноваційного уроку української літератури для учнів 7 класу.

Отже, результати аналізу наукової літератури свідчать, що вчителі, методисти, дидакти одностайні в думці, що інноваційні уроки є ефективним засобом, який спри-

яє покращенню взаємовідносин між учнями та вчителями. Він допомагає створити атмосферу зацікавленості, а також покращує рівень обізнаності учнів, як у галузі української літератури, так й інших навчальних дисциплін. Важливим також є факт того, що під час проведення таких уроків урахуються психологічні особливості віку та статі учнів, їх здібності та інтереси. Так, для підлітків інноваційні уроки можуть стати шляхом до творчого розвитку учнів, який супроводжується цікавим процесом вивчення та освоєння матеріалу з предмету.

Методологія. Джерельна база дослідження збиралася із опублікованих осередків, наукових статей, публікацій, ресурсів мережі Internet, досвіду педагогів школи, де проходила практика. Дослідження проводилося впродовж першого семестру 2020–2021 навчального року на базі Боярської загальноосвітньої школи I – III ступенів № 1. Учасниками експерименту були учні 7 класу (29 учнів) та педагоги (14 чоловік), які викладають в цьому класі. Всі вчителі мають різний стаж роботи з дітьми та різну кваліфікаційну категорію (від 12 до 53 років).

На першому етапі нашого дослідження з метою вивчення питання популярності видів інноваційних уроків під час викладання української літератури в 7 класі ми використали метод спостереження, відвідавши десять уроків в 7 класах. Окрім цього було проведено бесіди з учителями-словесниками щодо застосування інноваційних форм уроків і труднощів, які виникають у них у процесі роботи.

На другому етапі нашого дослідження, у процесі проходження практики, було розроблено і проведено інноваційний урок-дослідження «Література рідного краю» в 7-Б класі Боярської загальноосвітньої школи I – III ступенів № 1 (план уроку подано у додатку Б).

На третьому етапі, відповідно до плану дослідження, було проведено два анкетування: вчителів та учнів. Опитування вчителів здійснювалось за допомогою анкети, яка складалася з 5 запитань відкритого характеру. Подібна анкета була запропонована семикласникам, яка дозволила визначити їх особисте ставлення до використання інноваційних уроків.

Результати та обговорення. Результати бесід з учителями та дані спостережень показали, що всі, без виключення вчителі використовують нестандартні уроки, але з різною частотою. Серед названих причин учителі зазначили і труднощі, які зустрічаються під час впровадження інноваційних підходів на уроках української літератури, а саме:

- проведення інноваційних уроків передбачає попередню підготовку педагога;
- можливе перевантаження дітей та змісту шкільної програми;
- великий обсяг часу, який потрібен на підготовку до такого уроку;
- не завжди подання змісту матеріалу теми може бути доцільним саме в нетрадиційній формі;

- організація роботи всіх учнів класу інколи неможлива;

- іноді поведінка учнів на інноваційному уроці потребує більшої уваги вчителя;

- погане оснащення комп'ютерною технікою, одна із суттєвих проблем маленької або сільської школи;

- недостатній об'єм додаткової та довідникової літератури для самостійної роботи учнів;

- мала кількість відведених годин на вивчення літератури;

малий рівень вихованості, слабкий інтерес до навчання. На думку респондентів, все це може призвести до великих упущень у фактичних знаннях та вміннях

На застосування інноваційних уроків, вважають опитувані, негативно впливає також те, що більшість учнів не мають бажання читати. Адже Інтернет, різні відео- та аудіоносії дають можливість не читаючи ознайомитись із художнім твором. Більшість сучасних учнів переконані, що читати твір повністю непотрібно, досить прочитати скорочений варіант, або звернутись до чогось, на кшталт, «Готових домашніх завдань», «Короткого переказу усіх творів», або використати так звані «Золоті твори» та інших схожих видання. Тобто учні йдуть шляхом найменшого опору.

Також в ході аналізу зібраних анкет з'ясувалось ставлення вчителів до проведення інноваційних уроків. 60% респондентів позитивно відносяться до цієї форми організації навчання, а 40 % педагогів активно використовують інноваційні уроки в своїй роботі. Преважна більшість учителів вважає, що використання інноваційних уроків позитивно впливає на ефективність навчально-виховного процесу.

Так, у процесі дослідження виявилось, що ефективність проведення інноваційних уроків оцінюється вчителями в такій залежності:

8 вчителів – такі уроки є ефективними;

4 – не завжди дають бажаний результат;

1 – не є ефективними.

Як видно з діаграми (рис.2), у своїй практиці використовують:

67% – до 5 типів інноваційних уроків (в основному – уроки-казки, уроки-подорожі, ігри, змагання);

33% – більше 5 типів інноваційних уроків (зазначені вище та уроки-диспути, конференції, лекції, круглі столи та інші).

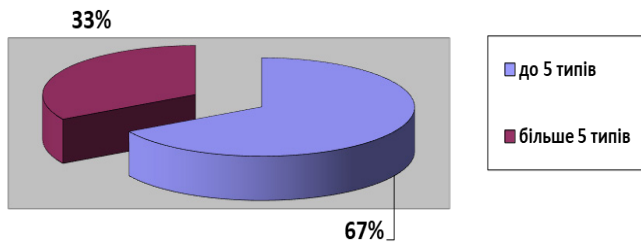

Рис. 2 Використання нестандартних уроків

Опрацьовуючи анкети учнів, ми змогли підсумувати, що інноваційні уроки подобаються всім дітям і кожен дізнається щось цікаве з них. За результатами анкетування ми з'ясу-

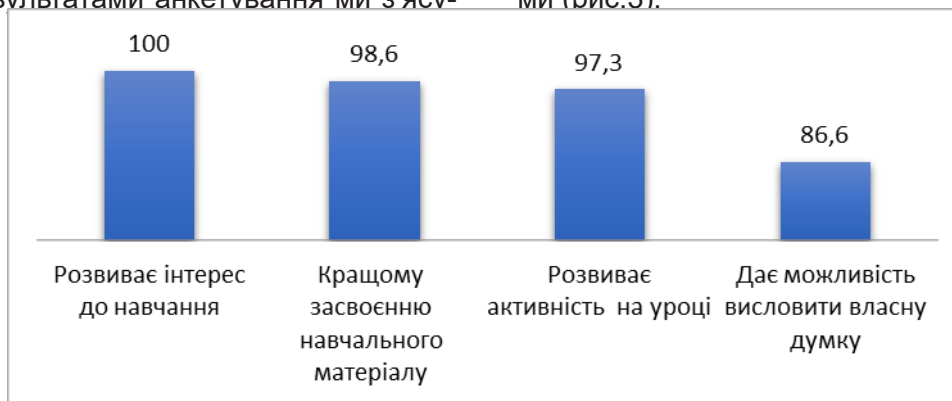

Рис. 3. Розподіл відповідей учнів

Підводячи підсумок та розробивши власний інноваційний урок, можемо стверджувати, що застосування інноваційних методів і вправ на уроках української літератури має багато переваг:

- у роботі задіяні усі учні.
- здобувачі освіти вчаться працювати командно.
- формується доброзичливе ставлення до опонента.
- кожен має можливість пропонувати свою думку.
- створюється ситуація успіху.
- формуються навички толерантного спілкування. Завдяки використанню на уроках української літератури вправ розвиваються комунікативні вміння й навички, налагоджуються емоційні контакти між учасниками навчального процесу; забезпечується виховне завдання; діти вчаться прислухатися до думки інших. Як наслідок, впровадження комплексу вправ дає можливість урізноманітнювати форми роботи, акцентувати увагу на основних питаннях.

вали, що найбільше дітям подобаються: ігри, розваги, тести, використання відеофрагментів, додаткові завдання в інноваційній формі (проекти, твори, кросворди, загадки).

На питання доцільне чи недоцільне проведення нестандартних уроків ми отримали такі відповіді:

- Розвиває інтерес до навчання -100%
- Сприяє кращому засвоєнню навчального матеріалу -98,6 %
- Розвиває активність на уроці -97,3 %
- Дає можливість висловити власну думку- 86,6 %. Результати подані у вигляді діаграми (рис.3).

Це означає, що переваг у використанні інноваційних уроків значно більше, ніж недоліків. І хоча від багатьох чинників залежить успіх впровадження педагогічних інновацій, все ж таки, на нашу думку, у першу чергу успіх залежить від рівня розуміння, бажання та готовності вчителя до застосування в роботі інноваційних уроків.

Незважаючи на повну свободу педагога стосовно формування уроків, він повинен дотримуватися цілого ряду вимог. Також практика показала, що під час використання інноваційних уроків на українській літературі варто використовувати дослідницькі уроки, вони сприяють самовираженню та спілкуванню, залученню учнів до активної пізнавальної та дослідницької діяльності. Структура уроку-дослідження, як правило, включає п'ять елементів: мотивація, оголошення теми та очікуваних навчальних результатів, надання необхідної інформації, комплекс вправ, підбиття підсумків (рефлексія) уроку. Заздалегіть моделюючи структуру та наповненість уроку, потрібно обрати вправи, які будуть до нього

входить. Впровадження комплексу вправ дає можливість урізноманітнювати форми роботи, акцентувати увагу на основних питаннях.

Підсумовуючи, зазначимо, що учні цінують інноваційні ідеї вчителя, на таких уроках діти активні, творчість вчителя сприяє підвищенню бажання випробувати власні сили в творчій діяльності. Інноваційні уроки дають можливість виконати головну функцію педагога – навчити вчитися, створити умови для кращого засвоєння матеріалу. Відтак, інноваційні уроки мають більше переваг, ніж недоліків. Перспективу подальших досліджень вбачаємо у розробленні банку інноваційних уроків української літератури для учнів 7 класу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

- Антипова О., Рум'янцева Д., Паламарчук В. У пошуках нестандартного уроку. *Рад. школа*. 1991. № 1. С.65-69; Antypova O., Rum'janceva D., Palamarchuk V. U poshukah nectandardnogo uroku. *Rad. shkola*. 1991. № 1. С.65-69.
- Бондаренко Ю. Види навчальних матеріалів з української літератури, напрями і шляхи їх вивчення. *Українська мова і література в школах України*. 2016. № 12. С. 7-12; Bondarenko Ju. Vydy navchal'nykh materialiv z ukrajinc'koji literatury, naprjamy i shljaxy jix vyvchennja. *Ukrajinc'ka mova i literatura v shkolax Ukrainy*. 2016. № 12. С. 7-12
- Волкова Н. Педагогіка: Посібник для студентів вищих навчальних закладів. К.: Видавничий центр „Академія», 2003. 576 с; Volkova N. Pedagogika: Posibnyk dlja studentiv vyschyh navchal'nykh zakladiv. K.: Vydavnychyj centr „Akademija», 2003. 576 с
- Дем'яненко С. Враховувати інтереси. *Дивослово*. 2001. № 12. С. 53–54; Dem'janenko S. Vraховувaty interesy. *Dyvoclovo*. 2001. № 12. С. 53–54
- Демчук О. Нестандартні уроки з української літератури. 9-11 клас. Тернопіль: Підручники і посібники, 2000. 142 с; Demchuk O. Nectandardni uroky z ukrajinc'koji literatury. 9-11 klas. Ternopil': Pidruchnyky i posibnyky, 2000. 142 с.
- Дичківська І. М. Інноваційні педагогічні технології: навч. посіб. / І. М. Дичківська. К. : Академвидав, 2004. 352 с.; Dychkivc'ka I. M. Innovacijni pedagogichni tehnologiji: navch. posib. / I. M. Dychkivc'ka. K.: Akademvydav, 2004. 352 с.
- Дробязко С. В. Сухомлинський, О. Олесь. Урок-дослідження. *Відкритий урок*. 2007. № 9. С. 57-60; Drobjazko S. V. Suhomlyns'kyj, O. Oles'. Urok-doslidzhennja. *Vidkrytyj urok*. 2007. № 9. S. 57-60.
- Кизименко О.М. Нестандартні уроки української літератури. *Українська мова та література*. 2018. № 11-12. С. 61-89; Kyzymenko O.M. Nectandardni uroky ukrajinc'koji literatury. *Ukrajinc'ka mova ta literatura*. 2018. № 11-12. С. 61-89.
- Корицька Г. Реалізація проблемно-пошукової, дослідницької діяльності учнів засобами веб-квест технології. *Українська мова і література в школах України*. 2016. № 11. С. 3-7; Koryc'ka G. Realizacija problemno-poshukovoji, doclidnyc'koji dijal'nosti uchniv zasobamy veb-kvest tehnologiji. *Ukrajinc'ka mova i literatura v shkolax Ukrainy*. 2016. № 11. С. 3-7
- Лухтай Л.К. Нестандартний урок. *Початкова школа*. 1992. № 3-4. С.31-32; Luhtaj L.K. Nectandardnyj urok. *Pochatkova shkola*. 1992. № 3-4. С.31-32.
- Малафіїк І. В. Різні види нетрадиційних уроків. Дидактика: Навч. посібн. Київ: Кондор, 2009. 406 с; Malafijik I. V. Rizni vydy netradycijnyx uroktiv. *Dydaktyka: Navch. posibn.* Kyjiv: Kondor, 2009. 406 с.
- Митник О. Нарис нестандартного уроку. *Початкова школа*. 1997. №12.С.11-22; Mytnyk O. Narys nectandardnogo uroku. *Pochatkova shkola*. 1997. №12.С.11-22.
- Муляр А. Цікаві проекти в моїй школі. *Завуч*. 2016. № 20. С. 4-7; Muljar A. Cikavi proekty v mojij shkoli. *Zavuch*. 2016. № 20. С. 4-7
- Пальчевський С. С. Педагогіка: Навч. посіб. К.: Каравела, 2007. 576 с.; Pal'chevc'kyj S. S. Pedagogika: Navch. posib. K.: Karavela, 2007. 576 с.
- Перфілова Н.С. Нестандартні уроки української мови і літератури. Харків: група «Основа», 2017. 141 с.; Perfilova N.S. Nectandardni uroky ukrajinc'koji movy i literatury. *Harkiv: grupa «Osnova»*, 2017. 141 с.
- Печерська Е. Уроки різні та незвичайні. *Рідна школа*. 1995. № 4. С.62-65; Pecherc'ka E. Uroky rizni ta nezvyčajni. *Ridna shkola*. 1995. № 4. С.62-65.
- Підласий І. П. Продуктивний педагог [Електронний ресурс]: навч. посіб. Настільна книга вчителя (1 – 7 розділи) / І. П. Підласий

Харків: Вид. група «Основа», 2010. 360 с.; Pidlasyj I. P. Produktivnyj pedagog [Elektronnyj resurs]: navch. posib. Nastil'na knyga vchytelja (1 – 7 rozdil) / I. P. Pidlasyj Harkiv: Vyd. grupa «Osnova», 2010. 360 s.

Пометун О. І., Пироженко Л. В. та ін. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання: Наук. метод. посіб. / За ред. О. І. Пометун. К.: А.С. К., 2003. 192с.; Pometun O. I., Pyrozhenko L. V. ta in. Suchasnyj upok. Interaktyvni tehnologii navchannja: Nauk. metod. posib. / Za red. O. I. Pometun. K.: A.S. K., 2003. 192с.

Ситченко А. Л. Методика навчання української літератури в загальноосвітніх навчальних закладах: навч. посіб. для студентів-філологів / А. Л. Ситченко. Київ: Ленвіт, 2011. 291 с.; Cytchenko A. L. Metodyka navchannja ukrajinc'koi literatury v zagal'noosvitnix navchal'nyx zakladaх: navch. posib. dlja studentiv-filologiv / A. L. Cytchenko. Kyjiv: Lenvit, 2011. 291 с.

Ходанич Л. П., Гнаткович Т. Д., Андрела Л. В. Урок як форма організації навчання рідної мови: Навчально-методичний посібник для вчителів-словесників. – 2-е вид., доп. / Л. П. Ходанич, Т. Д. Гнаткович, Л. В. Андрела. Ужгород, Інформаційно-видавничий центр ЗІППО, 2005. 152 с.; Ходаных L. P., Gnatkovich T. D., Andrela L. V. Urok jak forma organizaciji navchannja ridnoji movy: Navchal'no-metodychnyj posibnyk dlja vchyteliv-clovesnykiv. – 2-е vyd., dop. / L. P. Ходаных, Т. Д. Gnatkovich, L. V. Andrela. Uzhgopod, Informacijno-vydavnychyj centr ZIPPO, 2005. 152 с.

REFERENCES

Antypova O., Rum'janceva D., Palamarchuk V. U poshukah nectandartnogo uroku. Rad. shkola. 1991. Print. / In search of non-standard education. 1991 (in Ukrainian).

Bondarenko Ju. Vydy navchal'nyx materialiv z ukrajinc'koi literatury, naprjamy i shljaxy jix vyvchennja. Ukrajinc'ka mova i literatura v shkolax Ukrainy. 2016. Print. / Types of educational materials on Ukrainian literature, directions and ways of their study. 2016 (in Ukrainian).

Volkova N. Pedagogika: Posibnyk dlja studentiv vyschyh navchal'nyh zakladiv. K.: Vydavnychyj centr „Akademija», 2003. Print. / Pedagogy: Handbook for students of higher educational institutions. 2003 (in Ukrainian).

Dem'janenko C. Vraxovuvaty interesy. Dyvoclovo. 2001. Print. /Considering interests. 2001 (in Ukrainian).

Demchuk O. Nectandartni uroky z ukrajinc'koi literatury. 9-11 klac. Tepnopil': Pidruchnyky i posibnyky, 2000. Print. /Non-standard lessons from Ukrainian literature. Classes 9-11. 2000 (in Ukrainian).

Dychkivc'ka I. M. Innovacijni pedagogichni tehnologii: navch. posib. / I. M. Dychkivc'ka. K.: Akademvydav, 2004. Print. /Innovative pedagogical technologies: textbook. 2004 (in Ukrainian).

Drobjazko S. V. Suhomlyns'kyj, O. Oles'. Urok-doslidzhennja. Vidkrytyj urok. 2007. Print. / Lesson-research. 2007 (in Ukrainian).

Kyzymenko O.M. Nectandartni uroky ukrajinc'koi literatury. Ukrajinc'ka mova ta literatura. 2018. Print. /Non-standard lessons of Ukrainian literature. 2018 (in Ukrainian).

Koryc'ka G. Realizacija problemno-poshukovoji, doclidnyc'koi dijalnoci uchniv zacobamy veb-kvect tehnologii. Ukrajinc'ka mova i literatura v shkolax Ukrainy. 2016. Print. /Realization of problem-searching, research activity of students by means of web-quest technology. 2016 (in Ukrainian).

Luhtaj L.K. Nectandartnyj urok. Pochatkova shkola. 1992. Print. /Non-standard lesson. 1992 (in Ukrainian).

Malafijik I. V. Rizni vydy netradycijnyx urokov. Dydaktyka: Navch. posibn. Kyjiv: Kondor, 2009. Print. /Different types of non-traditional views. 2009 (in Ukrainian).

Mytnyk O. Naryc nectandartnogo uroku. Pochatkova shkola. 1997. Print. /Plan of the non-standart lesson. 1997 (in Ukrainian).

Muljar A. Cikavi proekty v mojjj shkoli. Zavuch. 2016. Print. /Interesting projects in my school. 2016 (in Ukrainian).

Pal'chevc'kyj C. C. Pedagogika: Navch. posib. K.: Karavela, 2007. Print. /Pedagogy: Textbook. 2007 (in Ukrainian).

Perfilova N.C. Nectandartni uroky ukrajinc'koi movy i literatury. Xarkiv: grupa «Ocnova», 2017. Print. /Non-standard lessons of the Ukrainian language and literature. 2007 (in Ukrainian).

Pecherc'ka E. Uroky rizni ta nezvyčajni. Ridna shkola. 1995. Print. /Different and unusual lessons. 1995 (in Ukrainian).

Pidlasyj I. P. Produktivnyj pedagog [Elektronnyj resurs]: navch. posib. Nastil'na knyga vchytelja (1 – 7 rozdil) / I. P. Pidlasyj Harkiv: Vyd. gru-

pa «Osnova», 2010. Print. /Productive teacher [Electronic resource]: textbook. way. Teacher's desk book (chapters 1 – 7). 2010 (in Ukrainian).

Pometun O. I., Pyrozhenko L. V. ta in. Cuchacnyj upok. Interaktyvni tehnologiji navchannja: Nauk. metod. pocib. / Za red. O. I. Pometun. K.: A.C. K., 2003. Print. /Current lesson. Interactive learning technologies: Science. method. textbook. 2003 (in Ukrainian).

Cytchenko A. L. Metodyka navchannja ukrajinc'koji literatury v zagal'noocvitnix navchal'nyx zakladax: navch. pocib. dlja ctudentiv-filogiv / A. L. Cytchenko. Kyjiv: Lenvit, 2011. Print. /Methods

of teaching Ukrainian literature in general educational institutions: textbook. for students of philology. 2011 (in Ukrainian).

Xodanych L. P., Gnatkovich T. D., Andreja L. V. Urok jak forma organizaciji navchannja ridnoji movy: Navchal'no-metodychnyj pocibnyk dlja vchyteliv-clovecnykiv. – 2-e vyd., dop. / L. P. Xodanych, T. D. Gnatkovich, L. V. Andreja. Uzhgopod, Infopmacijno-vydavnychyj centr ZIPPO, 2005. Print. /Lesson as a form of organization of teaching a native language: Educational-methodical manual for teachers of vocabulary. 2005. (in Ukrainian).

INNOVATIVE FORMS OF TEACHING UKRAINIAN LITERATURE TO 7TH-GRADE STUDENTS OF SECONDARY SCHOOL

Nataliia Sorokina (Ukraine), Yelizaveta Lutsiv (Ukraine)

Abstract

This research raises the important issues of the innovative education in general and the introduction of innovative organizational forms and techniques into the process of teaching Ukrainian literature in the 7th grade of a secondary school, in particular. In this sense, the paper aims at investigating the pedagogical essence and practical value of innovative forms of teaching in a secondary school. Thus, the authors consider the concept of «innovative lesson» in comparison to a classic lesson. The paper offers several classifications of modern innovative lessons used by teachers in the academic process and assume that there is no unified typology offered in literature. The implementation of innovative forms of teaching entails observing a range of requirements related to a lesson structure and aims that agree with every lesson stage, contextual and organizational aspects as well as teaching techniques. The paper discusses problems and difficulties that in-service teachers encounter when introducing innovative lessons in practice. Based on the assumptions made from literature and lesson observations conducted during teaching training practice (1 semester of 2020-2021 academic year) the innovative lesson-research was worked out and introduced to 7th graders. The survey on implementing the innovative lessons shows that both teachers-practitioners and students demonstrate positive perceptions of innovative lessons and readiness to use them in practice. The conducted lesson-research «My Native Land Literature» with 7th graders has received positive feedbacks as well. The research results prove that innovative forms of teaching Ukrainian literature in a secondary school can be one of the effective ways to modernize educational process and motivate learners. The prospective of further research lies in creating a collection of innovative lessons in Ukrainian literature for 7th grade students of a secondary school.

Key words: lesson, innovative lesson, 7th grade students, secondary school, organizational form of teaching, academic process.

BIOS

Nataliia Sorokina, PhD, Associate Professor, Department for Teaching Methodology of Ukrainian and Foreign Languages and Literatures, Institute of Philology, Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine. Her research interests lie within the areas of implementing Information Technologies in the teaching-learning process, professional communicative strategies, modern teaching strategies.

E-mail: sorokinata5@gmail.com

Yelizaveta Lutsiv, BA student. Her research interests lie within the areas of teaching and learning English and Ukrainian.

E-mail: elizabethlutsiv@gmail.com

ДОДАТОК 1

Урок-дослідження

Тема: Література рідного краю (7 клас)

Мета уроку:

– навчальна: познайомити семикласників із життєвим і творчим шляхом Івана Юхимовича Коваленка, скласти цілісне уявлення про нього як людину, митця, громадянина; зацікавити творчістю письменника; удосконалювати навички виразного читання.

– розвивальна: розвивати пам'ять, логічне мислення, пізнавальні інтереси; уміти працювати в групі й презентувати результати своєї діяльності; вміти самостійно робити висновки; уміти давати власну оцінку почуттю; спонукати дітей до пошукової діяльності та самостійної роботи.

– виховна: через художнє слово передати дітям красу, силу почуттів автора; виховувати любов до творчості Івана Коваленка; виховувати почуття національної гордості, любові до рідної землі, мистецької спадщини, почуття гордості за поетів свого міста.

Цілі уроку

Учні знатимуть:

– цікаву інформацію про рідне місто;
– основні віхи життєвого та творчого шляху Івана Коваленка;
– роль родини, культурного оточення і самоосвіти у формуванні світобачення письменника.

Учні вмітимуть:

– співпрацювати в групі;
– вчитися бачити найголовніше та найсуттєвіше у вивченому матеріалі;
– вміти висловлювати власні міркування;
– презентувати результати власної діяльності.

Тип уроку: засвоєння нових знань, умінь та навичок.

Форма проведення: Урок-дослідження.

Методи, прийоми та форми роботи: робота в групах, самостійна робота, дослідження, вправи та методи: «квітка», «притча», «мікрофон», «асоціативний куц», «намісто», «коло думок».

Обладнання: фотоматеріали, виставка листівок, проєктних робіт учнів, творів поета, портрет Івана Коваленка, фільм «Дума про

вчителів (про поета дисидента Івана Юхимовича Коваленка)».

Технічні засоби навчання: ноутбук, проєктор, екран

Хід уроку

I Організаційний момент

Забезпечення емоційної готовності учнів до уроку.

Вправа «Квітка»

Під тиху мелодію вчитель роздає всім учням паперову польову квітку. Потім учитель запитує учнів, чи люблять вони квіти та які асоціації вони у них викликають (рис.2) (Святковий настрій, свято, подарунок).

Рис.1. Моделі квіток

Вчитель: Квіти – це не лише символ прекрасного, життя, але і обереги. Хочу, щоб сьогоднішній урок став святом для кожного з Вас.

II Мотивація навчальної діяльності.

Вправа «Притча»

Жив-був один монах. І протягом більшої частини свого життя він намагався з'ясувати, чим відрізняється Пекло від Раю. На цю тему він розмірковував і вдень, і вночі. Однієї ночі, коли він заснув під час своїх болісних роздумів, йому наснилося, що він потрапив у Пекло.

Озирнувся він навколо і бачить: сидять люди перед котлом з їжею. Але якісь виснажені й голодні. Придивився він трохи краще – у кожного в руках ложка з довгою ручкою. Зачерпнути з котла вони можуть, а в рот ніяк не потраплять. Раптом підбігає до ченця місцевий службовець (судячи з усього, чорт) і кричить:

— Швидше, а то запізнишся на потяг, що йде до Раю.

Приїхав чоловік до Раю. І що ж він бачить?! Та ж картина, що і в Пеклі. Котли з їжею, люди з ложками з довгими ручками. Але всі веселі й ситі. Придивилася людина – а тут люди цими ж ложками годують один одного [51].

Отже, щоб у нас з вами не вийшло, як у старій притчі, я пропоную прийняти певні правила:

- бути толерантними;
- уміти слухати і чути один одного;
- говорити по черзі;
- бути відвертими;

– висловлювати свою думку.

III Оголошення, представлення теми та очікуваних результатів.

(звучить пісня «Я тут зростав». Музика Вікторії Саліванової на вірш Івана Коваленка «Верба похила над водою...»).

Тема нашого уроку звучить так: «Поет і правда – речі нероздільні, Як нероздільні правда і краса!» (І. Ю. Коваленко)

Вчитель: Дорогі діти! Щойно ви прослухали пісню на слова нашого поета-земляка, в минулому вчителя нашої школи Івана Юхимовича Коваленка Сьогодні у нас з вами незвичайний урок із літератури рідного краю. Це урок-дослідження, урок – вшанування пам'яті видатної людини нашого міста, нашої школи. Наш урок ми присвяtimo видатному поету Коваленку І. Ю. творчість якого багатогранна.

Епіграфом до уроку є слова нашого земляка, поета І. Ю. Коваленка:

«Пишу, хоча б і не хотів, пишу тому, що Бог велів,

Себе замучую й слова, аби душа була жива...»[50.]

І. Ю. Коваленко

Вчитель: Уроки літератури рідного краю – це складова частина краєзнавства. Київщина стала Батьківщиною для багатьох відомих композиторів, художників, поетів та письменників. Її чудові пейзажі, солов'їні гаї, синьоокі річки, оксамитові степи не раз їх надихали.

На уроці ми будемо досліджувати матеріал, який ви збирали заздалегідь. Не щодня нам випадає нагода знайомитися з творчістю поетів-земляків, а тимпаче про поета, який вів свою професійну діяльність в нашій школі. На сьогоднішньому уроці ми дослідимо творчий доробок Івана Юхимовича Коваленка, будемо аналізувати його поезію, а найголовніше – це те, що сьогодні я хочу почути вашу думку щодо тих віршів, які ми будемо аналізувати. У зошитах запишіть тему уроку. Основні моменти вам слід занотувати.

У нас на уроці будуть працювати пошуково-дослідницькі групи, адже вони мали випереджувальні завдання.

На попередніх заняттях ви об'єдналися в групи по шість учнів:

1. Керівник – координує роботу членів групи, оцінює участь кожного.

2. Інформатори – відповідають за пошук й переробку інформації.

3. Дизайнери – відповідають за створення доповіді та презентації.

4. Доповідач – відповідальний за захист презентації.

Свої дослідження ви оформили у вигляді доповідей, які ми сьогодні заслухаємо.

IV Актуалізація знань, надання необхідної інформації.

Вчитель: Чим відрізняється поезія від прози?

Учень: На відміну від прози, поезія – це твори, які написані віршами та мають ритмічно організовану мову. Слово «поезія» також вживається і в переносному значенні, воно означає особливо красиве явище, яке було змальоване у творі, наприклад: поезія кохання й молодості. Для поезії характерне римування – розміщення рим у вірші.

Вчитель: Можливо хтось з групи дослідників хоче доповнити цю відповідь? Доповнення немає. Відповіді були повними та зрозумілими.

Вчитель читає вірш

Вірш Коваленка Івана Юхимовича:
УЧИТЕЛЬ

Все життя хотів писати вірші,
Все життя він жив і мавив ними.
Поспішав всі справи завершити,
А тоді вже брався за рими.

Вірші і без нього є кому строчить,
Тільки б то на світі і турботи,
Треба сіяють, жать, дітей учить,
Треба всю неправду побороти.

Прагнув він поезії в житті,
А в житті багато справ буденних,
І згасали мрії золоті
У тривогах подвигів щоденних.

Так він жив і сам того не знав,
Що знайшов свою високу тему:
Всім життям своїм він написав –
І не вірш, а пристрасну поему!

Я рядки його життя читав,
І так часто боляче ставало,
Що поетів різних – вистачає,
А людей достойних дуже мало![50]

– Якою ви уявляєте людину, що написала цей вірш?

– Чи прагнете стати справжніми свідомими українцями? Що для цього треба? (Відповіді учнів).

Робота над темою уроку. Захист проєктів.

Проблемне питання:

Чи варто пам'ятати в наш нелегкий час, вчителів, поетів та інших діячів, які проживали в нашому місті?

Слово вчителя про завдання, які стояли перед учнями протягом 2 тижнів. (Діти розташовуються згідно сформованих раніше груп).

Вчитель: Непростим був шлях, який ви обрали собі у досягненні мети. Вагалися, сперечалися, переконували... Хочеться зрозуміти, чому саме таким став ваш вибір. Усі працювали натхненно і прийшов час презентацій. Тож вдалого і цікавого перегляду та прослуховування доповідей.

(Перегляд презентації. Обговорення.)

Презентація I групи (Додаток А).

Презентація II групи.

V Усвідомлення. Інтерактивна вправа.

Відповіді на поставлене проблемне питання.

Намагатимемося дати відповіді на питання:

Вправа «Намисто»

(Робота з портретами Коваленка І. Ю.).

Уважно розгляньте фотографії митця. Використовуючи прийом «Намисто», розкрийте внутрішній світ поета, особливості його характеру: інтелігентний, проникливий погляд, щирий, задумливий...

Вправа «Асоціативного куцця».

Створення асоціативного куцця «І. Ю. Коваленка»(рис. 2).

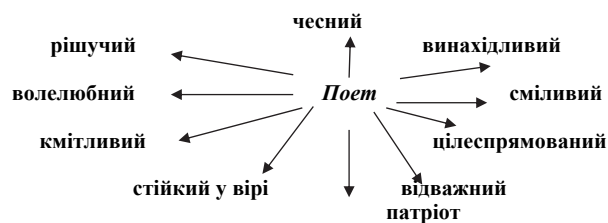

Рис.2. Приклад асоціативного куцця

Вправа «Коло думок».

Оберіть частину біографії І. Ю. Коваленка, прокоментуйте її, визначте місце поета в українській літературі.

– якою була ця людина?

– який внесок він зробив у розвиток школи, української літератури, культури.

VI Рефлексія.

Про поета можна говорити безкінечно, але, на жаль, урок закінчується. І наостанок хочеться почути :

Вправа «Вільний мікрофон».

Учні по-черзі говорять свою думку:

1. Я сьогодні...

2. Більш за все мені сьогодні запам'яталося...

3. Найцікавішим було...

4. Найбільше мене вразило...

5. Поет Іван Коваленко для мене – це...

Оцінювання роботи учнів (учитель і учні оцінюють роботу кожної групи, відповідно виставляються оцінки за урок).

VII Домашнє завдання

(на вибір учнів)

1. Написати замітку до шкільної газети про урок, враження від нього.

2. Скласти власний вірш «Доторкнуся серцем до поета ...» або скласти замітку «Мое місто – моя гордість».

ДОДАТОК 2

Анкетування

№	Питання	Відповідь
	Як Ви ставитесь до інноваційних уроків: позитивно, негативно, нейтрально?	
	Чи часто Ви використовуєте інноваційні уроки при вивченні свого предмету?	
	Які типи інноваційних уроків Ви використовуєте?	
	Вкажіть, які труднощі та проблеми у Вас виникають під час проведення інноваційних уроків?	
	Як Ви вважаєте, чи доречно використовувати інноваційні уроки при вивченні вашого предмету?	